

זיכרון דברים יצירת המופת של רמי באר חוזרת

מרב יודילוביץ

תחת שש אלומות אור, שש נשים עומדות. כמו נרות זיכרון, מצמוצי אור בחושך, הן נעות בין לוחות ענק כבדים. צליל מתכתי מתגנב כמו איום, והאור החם משתנה לכחול מקפאי. יש משהו טקסי באוויר, זיכרון קדום שעדיין לא התרגם למילים ומרעיד מיתר פנימי.

הפעולה הזו, רכה, מתעקשת ומתפתחת - מחזוריות היצירה כמו מים על אבן - תשפיע, תחדור, תשנה. **"זיכרון דברים"**, יצירתו המופתית של הכוריאוגרף רמי באר, חוזרת לבמה, שלוש שנה אחרי שעלתה בבכורה, ומזכירה שאמנות גדולה היא על-זמנית. היא מתפתחת, חודרת, משנה.

העבודה, שנולדה מתוך הטראומה הפרטית, המשפחתית והקולקטיבית שהותירה השואה, חזרת כעת וכאילו הזמן לא נגע בה. זיכרון העבר ופצעי ההווה נחרפים בה, נותנים בה סימנים ומעצבים אותה מחדש. היא מתכתבת עם העבר, משקפת את ההווה ומזהירה מפני העתיד. באר, מבכירי האמנים בישראל, בן הדור השני לניצולי שואה, נע בין הבזקים אסוציאטיביים, מפרק ומרכיב זיכרון בין-דורי שנצרב בעור ונחרט בגוף זה עצמתי וממלטל, היום לא פחות מאז.

"אני מבקש להגיד משהו על הקיום שלנו, משהו שיעורר מחשבה וגם יגע בנפש", אומר באר: "אני נותן לצופה קצה חבל וזו משאיר אותו עם עצמו, מאפשר לו להתחבר למקום פנימי ששייך להוויה שלו. אני רוצה שמי שנכנס לאולם, יצא ממנו קצת אחרת. חשוב לי שדרך האמנות, התנועה - כל האלמנטים שמתחברים על הבמה, ייווצר מכלול שיש בו היגד אישי אשר מעורר שאלות הקשורות לסביבה ולעולם בו אנו חיים. אין תשובה אחת, זו הצעה למחשבה".

רמי באר

באר נולד בשנת 1957 בקיבוץ געתון. הוריו, כמו כל גרעין המייסדים, היו ניצולי שואה. "לא דיברו על זה. השתיקה היתה עננה שריחפה מעלינו כילדים. הם איבדו את משפחותיהם בשואה, הגיעו לכאן

והחליטו לפתוח דף חדש. הכל היה מוכוון לעשייה, לבניית הקיבוץ והמדינה. אותנו חינכו על ערכים של שותפות ושוויון". כנער החל לשאול שאלות. ההורים שתקו ופירורי מידע על הזוועות ליקט מסבתו. כשהצטרף כרקדן ללהקת המחול הקיבוצית, נחשף לסיפור חייה של יהודית ארנון, חברת הקיבוץ ומייסדת הלהקה, ששרדה את אושוויץ. בשנת 1994 החל חזרות על **"זיכרון דברים"**, יצירה שהפכה, בהמשך, אבן דרך בהיסטוריה של המחול הישראלי.

איך נוגעים בפצע הזה? איך לא נותנים לכובד המשקל לשתק אותך?

"אני חושב שמה שאפשר לי לגעת בזה היה שאמרתי לעצמי: "זו לא עבודה על השואה" לא באופן ישיר. בחזרות הראשונות לא יכולתי לדבר. גם כשהחומרים החלו להתגבש, לא דברתי על השואה. הרגשתי צורך להתרחק מהגדרה קונקרטי, חד ממדית, ולהתבונן בדבר מתוך ראייה הרבה יותר רחבה, שנותנת מקום ליותר מאפשרות רגשית ורציונאלית אחת. זו עבודה שנולדה כאקט של התנגדות לאלים וקריאה להומניות במובן הכי אוניברסלי של המילה".

אולי זו רוח התקופה שדחפה את באר לסטודיו. הסכם אוסלו יצר שיח ציבורי חדש ותקווה זהירה לסיום הסכסוך הישראלי-פלסטיני. מנגד, פיגועי ההתאבדות ברחבי הארץ המשיכו לגבות קורבנות רבים, והטבח במערת המכפלה, הבעיר את השפחה. זו היתה שנת מפנה ובצדה קיטוב פוליטי שרק הלך והחריף. בשנת 1996 באר מונה לתפקיד מנהלה האמנותי של להקת המחול הקיבוצית. בישראל התחלף השלטון, תהליך השלום קרס. באותה השנה הזמנה הלהקה להציג את **"זיכרון דברים"** בתיאטרון ה-Joyce בניו יורק. "זו יצירה מרעידה", כתבה אנה קיסלגוף, מבקרת המחול האגדית של הניו יורק טיימס במאמר שכותרתו דיברה על זיכרון השואה וקריאה לשלום. "יש משהו יסודי בקיום האנושי שלא משתנה. אי אפשר להשוות בין זוועות, אבל יש משהו במחזוריות הזו של מלחמה ושלום, שיוצר בו-זמניות מורכבת", אומר באר: "אין הבדל בין אם שמאבדת את בנה כאן או במקום אחר. הכאב אותו כאב. תינוק שנולד כאן או במקום אחר, מביא אתו את

אותה השמחה. בכל רגע נתון יש חיים שנגמרים וחיים שנוצרים. זה חלק מהקיום שלנו בישראל ובכל מקום אחר. זה גם מה שהופך את העבודה לאוניברסלית". זה מה שהופך אותה, במידה רבה, גם לעל זמנית.

אתה חוזר עכשיו שונה אל העבודה?

"כן. ממרחק השנים אני חוזר אליה בראייה רחבה ומורכבת יותר. הרלבנטיות שלה מודגשת, בוודאי בצל כל מה שחווינו בשנתיים האחרונות ועדיין אנחנו חווים. בתהליך העבודה הנוכחי עם הרקדנים, שרובם עדיין לא נולדו כשהיצירה עלתה לראשונה, זה מורגש באופן בולט. עבורם, וגם עבורי, העבודה מדברת כעת בשני קולות: בקול ההיסטורי, ובו זמנית, בהקשר העכשווי שהוא נגזרת של המציאות שמקיפה אותנו. צריך להבין, הדור שלי, גדל על עדויות וסיפורים ששמענו בבית, על טראומה שהורים שלנו חוו בגוף ראשון. "לעולם לא עוד" עליו גדלנו, היה עוגן מרכזי בתפישה שלנו כצברים. אחרי ה-7 באוקטובר אנחנו העדים, הטראומה חרוטה בנפשותינו ועל בשרנו. החיבור כעת נובע ממקומות נוספים. אדם מתחבר למה שהוא רואה מתוך עולמו הפנימי, ההיסטוריה והזיכרונות שלו. אני מניח דימויים כהצעה והם עונים לי ופותחים בפני עוד אפשרויות, מעוררים אסוציאציות שונות, אני מתבונן בדבר הזה כעל משהו חי ועכשווי".

בשנה שעברה, בעיצומה של מלחמת חרבות ברזל, העלתה להקת המחול הקיבוצית בבכורה את **"קול אדם"**, זעקה כנה ומפלחת לב שלכדה את רוח התקופה. "זהו מחול המורכב מעצב ויופי, המשמש כאיתות אזהרה מפני העתיד המצפה לנו, אם לא ניזכר שמעל לכל עומדת האנושיות", כתבה המבקרת גבי אלדרו על יצירתו הפנומנולית של באר, המלווה בטקסט מתוך מגילת זכויות האדם שנוסחה על ידי מועצת האומות המאוחדות לאחר מלחמת העולם השנייה. העלאת שתי העבודות בזו אחר זו אינה מקרית. "זו החלטה לגמרי מכוונת", אומר באר: "זו אמירה ברורה ובהירה שהדרך לפתרון עוברת תמיד בבניית גשרים, בדיאלוג ומעל לכל ביכולת לראות את האדם שמוֹלך כאדם"